

ศิลาจารึกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ณ วัดพุทธโฆสาจารย์ กรุงเทพมหานคร (K.1213)*

ศานติ ภัคดีคำ**

บทนำ

ในปี พ.ศ. 2382 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพจากกรุงเทพฯ ไปปราบปรามความวุ่นวายในกรุงกัมพูชา เนื่องจากพระองค์มีตำแหน่งเป็นพระศรีไชยเชษฐามหาอุปราชได้อพยพครอบครัวเมืองพระตะบองไปเข้าด้วยเวียดนาม ดังปรากฏความในราชพงษาวดารกรุงกัมพูชาว่า

“...ฝ่ายสมเด็จพระศรีไชยเชษฐา ซึ่งประทับอยู่ที่เมืองพระตะบองนั้น ครั้นถึง วันขึ้น 1 ค่ำ เดือนยี่ ปีกุญ เอกศก ศักราช 1201 (พ.ศ. 2382) ก็ทรงให้จับตัวพระยาปลัดศรีทศ กัปกรมการเมืองพระตะบองบางคนได้แล้ว พระองค์จึงทรงพาพระมารดาแลพระแม่ นางพร้อมด้วยบุตรบริบุตราเสด็จออกจากเมืองพระตะบองมาเมืองพนมเปญ องค์เล็กกุ่มจึงให้คุมพระองค์แลครอบครัวของพระองค์ส่งไปเมืองญวน...”¹

เวลานั้นประเทศกัมพูชาเกิดสงครามกลางเมืองด้วยเวียดนามเข้ามาแทรกแซงและพยายามยึดครองกัมพูชาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเวียดนาม ขุนนางเวียดนามชื่อ องค์เล็กกุ่มผู้รักษาเมืองพนมเปญ บังคับทำความเดือดร้อนต่างๆ ให้กับขุนนางและประชาชนชาวเขมรเป็นอันมาก ทั้งบังคับให้แต่งกายอย่างชาวเวียดนามและเปลี่ยนชื่อ

---

* ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ดร.โอลิวีเยร์ เดอ แบร์นง (Dr. Olivier de Bernon) และ ดร. ปีเตอร์ สกิลลิง (Dr. Peter Skilling) ที่กรุณาแนะนำให้ศึกษาและปริวรรตศิลาจารึกหลักนี้เผยแพร่

** อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

¹ หลวงเรืองเดชอนันต์ (ผู้แปล), ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา (พระนคร : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2460), หน้า 249 - 250.

ขุนนางเขมรเป็นภาษาเวียดนาม^๒ ทำลายวัดวาอารามรวมทั้งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเสียหายเป็นจำนวนมาก

เจ้าพระยาบดินทรเดชายกทัพออกมากรุงกัมพูชาครั้งนี้ต้องทำสงครามกับเวียดนามเป็นเวลานานหลายปี ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ จนในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. 2385 เจ้าพระยาบดินทรเดชาและพระองค์ด้วงจึงมาประทับอยู่ที่เมืองพนมเปญ^๓ เวลานั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชาเห็นความทรุดโทรมของวัดวาอารามต่างๆ ภายในเมืองพนมเปญที่เสียหายระหว่างสงครามจึงมีใจศรัทธาบูรณะวัดพระพุทธโฆษาจารย์ในเมืองพนมเปญ พร้อมทั้งได้จารึกเรื่องราวของการบูรณะวัดพระพุทธโฆษาจารย์ เมืองพนมเปญไว้เป็นภาษาและอักษรไทยอีกด้วย

ศิลาจารึกของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) หลักนี้สูญจากความทรงจำของทั้งชาวไทยและชาวกัมพูชาไปเป็นเวลานาน จนเมื่อไม่นานมานี้ ดร. โอลิวีเยร์ เดอ แบร์นง (Dr. Olivier de Bernon) สำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพทิศ (EFEO) ได้สำรวจพบจารึกหลักนี้ในวัดพระพุทธโฆษาจารย์ กรุงพนมเปญ จึงได้ปริวรรตเป็นอักษรไทยปัจจุบัน แปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและทำคำอธิบายลงในหนังสือ *Dedications to Her Royal Highness Princess Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra on her 80th birthday* โดยสยามสมาคม (The Siam Society) เมื่อ ค.ศ. 2003

ผู้เขียนเห็นว่าศิลาจารึกของเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) หลักนี้มีความน่าสนใจและเป็นข้อมูลในการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยและประเทศกัมพูชาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้เป็นอย่างดี จึงได้ปริวรรตและจัดทำคำอธิบายเพิ่มเติมใหม่ โดยได้ตรวจสอบกับศิลาจารึกรวมทั้งภาพถ่ายจารึกจากการเดินทางไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมยังประเทศกัมพูชาเมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2549 และตรวจสอบกับสำเนาจารึกของ ดร. โอลิวีเยร์ เดอ แบร์นง (Dr. Olivier de Bernon) เพิ่มเติมอีกด้วย

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า 244.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า 258.

วัดพระพุทธโฆสาจารย์ กรุงเทพมหานคร

วัดพระพุทธโฆสาจารย์ กรุงเทพมหานคร เป็นวัดโบราณของกรุงเก่าตามประวัติกล่าวว่าสร้างขึ้นตามพระบรมราชโองการของสมเด็จพระเจ้าพญาเขต⁴ ผู้ตั้งเมืองพนมเปญเป็นราชธานีของประเทศกัมพูชาครั้งแรก ในราวพุทธศตวรรษที่ 20 หลังย้ายราชธานีมาจากเมืองบาสาน (ศรีสัตนธร) ที่ภูน้ำท่วม

วัดพระพุทธโฆสาจารย์มีชื่อเรียกหลายชื่อด้วยกัน เช่น วัดพระพุทธโฆสา ปัจจุบันมีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “วัดพระพุทธโฆสาราม” และด้วยเหตุที่วัดนี้ตั้งอยู่ทางใต้ของโอรังอินตีเหล็ก วัดนี้จึงเรียกอีกอย่างว่าวัดจินฎ์แกก (เงินฎอมแกก แปลว่า “จินตีเหล็ก”)⁵

ตริง งา (ตริง เยีย-นักประวัติศาสตร์เขมร) อธิบายว่าที่หน้าวิหารของวัดนี้มีรูปทวารบาลสองตนเป็นรูปจีนที่อาจทราบได้โดยง่ายเพราะมีลักษณะหน้าตาและการแต่งกายเป็นแบบจีน⁶

ปัจจุบันหน้าวัดแห่งนี้ยังมีตุ๊กตาจีนแต่งชุดทหารจีนแบบสมัยราชวงศ์หมิง (เหม็ง) สองตนตั้งอยู่ด้านหน้าของพระวิหาร โดยที่ศิลาจารึกของเจ้าพระยาบดินทรเดชา ปัจจุบันปักอยู่ที่พื้นด้านหน้าของเจดีย์บรมจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งมีจารึกแผ่นทองเหลืองติดอยู่ที่องค์พระเจดีย์เป็นอักษรเขมร ภาษาเขมร แปลได้ความว่า

“เจดีย์บรมจุพระบรมสารีริกธาตุซึ่งแห่มาจากเกาะลังกาโดยพระพุทธโฆสาจารย์
จ.ศ. 1 พ.ศ. 1183 ม.ศ. 561 ค.ศ. 639 อินทปัตถบุรี”

เหตุที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เลือกรูปพระวัดพระพุทธโฆสาจารย์ ในเวลาที่ยกทัพมาตั้งอยู่ที่กรุงพนมเปญนั้น ผู้เขียนสันนิษฐานว่า ด้วยเหตุที่รัชกาลสมเด็จพระอุทัยราชาซึ่งเรียกนามเข้ามาปกครองกรุงพนมเปญนั้น วัดพระพุทธโฆสาจารย์ น่าจะได้รับความเสียหายชำรุดทรุดโทรมมาก เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) จึงให้บูรณะวัดพระพุทธโฆสาจารย์ขึ้นใหม่และสร้างพระเจดีย์บรมจุพระบรมสารีริกธาตุ ตั้งข้อความที่ปรากฏในศิลาจารึก

⁴ ตริง งา, *ประวัติศาสนาสุทธแบบมร ภาค 2* (กนฺเพญ, 1973), หน้า 4.

⁵ เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

⁶ เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

ข้อมูลเกี่ยวกับจารึก

อักษร	ไทย
ภาษา	ไทย
ศักราช	พ.ศ. 2385
จารึกอักษร	จำนวน 1 ด้าน มี 30 บรรทัด
วัตถุจารึก	ศิลา ประเภทหินทราย
ลักษณะวัตถุ	แผ่นหินรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
บัญชี	K. 1213
สถานที่พบ	หน้าพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วัดพระพุทธโฆสาจารย์ กรุงพนมเปญ
ปัจจุบันอยู่ที่	หน้าพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วัดพระพุทธโฆสาจารย์ กรุงพนมเปญ
พิมพ์เผยแพร่	แปลและทำคำอธิบายเป็นภาษาฝรั่งเศสลงในหนังสือ Dedications to Her Royal Highness Princess Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra on her 80th birthday เมื่อ ค.ศ. 2003
หมายเหตุ	ปัจจุบันอักษรบรรทัดที่ 29-30 ถูกปูนปิดทับ จึงอ่านได้จากใน สำเนาจารึกเท่านั้น

คำปริวรรต

1. ๑ ศุภมัสดุ จุลศักราช 1201 ปี สุภมาสวชระ เอกะศกบุตมาศ กาลปักษย
ดิฐิจตุรศมี โสรวารปุระมี
2. กาลกำหนดพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่หัว
กรุงเทพมหานครมีพระราชโอง
3. การมาณพระบันทูลสุรสิงหนาทดำหัดสั่งให้เจ้าพระยาบดินเดชาที่สมุห
นายกอัครมหาเสนาธิบดี
4. ภัยพิริยปรการมพาหุ ยกพยุหยาตราออกจากกรุงเทพทวารวดีคือยุทยา
มหาดีลกภพนพ

5. รัตนราชธานีบุรีรมย์อุดมราชมหาสถาน เพื่อจะไห้ปราบเหล่าเผ่าพาลมฤๅณาทีริฐิจิตอันคิดอักษักตัญญู
6. มิได้รู้จักพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธิเจ้าอยู่หัวยกตัวเป็นอดุ๊กงสนธิ มีมาณะอันกรตางกำเร็บ
7. เอ็บเอือมลวงเข้ามาตั้งหมั้นอยู่ในกำภูษประเทศอันเป็นเขตขันทสีมาพระราชอาณาปะวัตของสมเด็จพระ
8. พระพุทธิเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณเปนมหาบุพการี ครั้นเจ้าพญาบดินเดชา ยกออกมากระทำศึกสง
9. ครามกอบด้วยมหาพิริยภาพพะยายามอุสาหะมีไชยฉณะคีนเอาเขตแดนกำภูษาได้จึงเหนพระอา
10. รามน้อยใหญ่ในแขวงเมืองพนมเปนปรั๊กหักพังลงหลายตำบล กามาพจรกุศลก็บังเกิดขึ้น
11. ในมโนทวารวิถีจิตรสู้เสียดลัทธิเปนมุลค่าจ้างไห้ไพรพลในกองทัพช่วยปติสังฆรณชอม
12. แปลงวิหารอุโบสถทั้งพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์หวังไห้พระพุทธานาจิรัฐิติกาลนานปี
13. ตั้งหมั้นรุงเรื่องไปเบื่องหน้าแล้วบังเกิดปักษันทิกะศัทธานสามารถสร้างพระเจดีย์บันจุพระบรม
14. สารีริกธาตุประดิษฐานขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่งสูงห้าวาสามศอกก็บ พุทธศักราชล่วงได้ 2385
15. ปีพยัฆสังวัชระอาสุขมาศกาลปักษยติภษฐีอั้งมีคูลรวารบริเจทหวังไว้เปนที่สังเกตสถาน
16. บุษาทัวไปแกสมณพราหมณาจารย์นุขนิกรแลหม่อมรเทพวิชากรกินรนาคสุบัตนคนรรพ
17. ...[แ]ททยสุรารักษรูกขพิมานมาศหนึ่งข้าผู้มีจิตประสาทโสมนัศตภาพนาการกอบก่อสร้าง
18. ...[พระเจ]ตียถานขึ้นไว้ครังนี้ มิได้มีมโนภิมยยินตีปธาณาสมบัตอินทพรหมยม...

19. ...แต่ปวรสเวตรัจฉริวิตพระพุทธรูปถ่ายเดี่ยว แม้ข้าพเจ้ายังทอง[วัฏ]
20. [สงสาร]สาครตราบไต ขอให้จัดจากพวกพาลอันเปนอกุศลพุทธรูปมีปัจจัยโทศ
แม่...
21. ...[ข้าพ]เจ้าขออัญเชิญภูมเทวดาอารักษ์เทวดาพฤกษ์เทวดาแลอากาศ
เทวดาเท่าถึงโส [พส]
22. ...[พ]รหมขอจงมาสมโสรขึ้นชุมนุมกันช่วยอภิบาลบำรุงรักษาซึ่งพระ
เจดีย์ธาตุนี้...
23. ...[พา]ลมฤจฉาภิฐีมารันทำร้ายให้เป็นอนตรายได้จงให้ประดิษฐานถาวร
ดำรงชานานไปถวน
24. ...[ห้า]พันพระวระษาเรากลปะนะอุทิศสวนกุศลนั้นให้ทุกทั่วยุทธผู้อภิบาล
บริรักษพระบรมธาตุ
25. เจดีย์ จงเจริญศิริสวัสดิสุนทรในบวรที่พรัตนพิमानเมศ ให้มีมเพชรสักดา
เดชยิ่งขึ้นไป
26. แม้ข้าพเพยุดาพวกใด มิได้มีจิตปราสาทเลื่อมใสช่วยบำรุงรักษาพระเจดีย์
เหตุมีจิตเปนอกุ
27. สลจตุติจากเทวโลกลงไปเสวยทุกขเวทนาอยู่ในมหานระกชานาน
28. หนึ่งมนุษย์แลสมณะพรหมณาจารย์ชีปะขาว ผิและแกล้งกระทำให้องค์พระ
เจดีย์นี้ราน
29. ราวสส่าสลายทำลายลงก็จะมีอจ้ดำรงชนมะชีพอยุานได้ จะถึงซึ่งประไล
ด้วยภยัน
30. ตรายต่าง ๆ เบื้องวาจตุติจากมนุษย์โลกแล้วก็จลงไปเกิดในมหาณกรมกไม่อยู่
สินกาลชานาน๕๐๐

คำอ่านศิลาจารึก

(1) ๑ ศุภมัศต จุลศักราช 1201 ปี สุกธสังวัชระ เอกศก บุศยมาศ กาลปักษคติ
จตุรัศมี โสรवार (2) กาลกำหนดพระบาทสมเด็จพระบรมนาถบรมบพิตรพระพุทธเจ้าอยู่
หัวกรุงเทพมหานครมีพระราชโอง(3) การมานพระบันฑูลสุรสิงหนาทดำรงสั้งให้เจ้า

พญาบดินทรเดชาที่สมุหนายกอัครมหาเสนาธิบดี (4) ภัยพิริยปรากฏมหาพิภพ ภัยพิภพ
 ยาดราออกจากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยามหาดิลกภพ (5) รัตนราชธานีบุรีรมย์
 อุดมราชมหาสถาน เพื่อจะให้ปราบเหล่าเผ่าพาลมฤคณาภิรติจัตอันคิดกตัญญู (6) มิได้
 รู้จักพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวยกตัวเป็นอตุกัสนธิ มีมานะอันกระต้าง
 กำเรียบ (7) เอิบเอื่อมล่งเข้ามาตั้งมั่นอยู่ในกัมพูชประเทศอันเป็นเขตขัณฑสีมาพระ
 ราชอาณาปวัตติของสมเด็จพระ (8) พระพุทธเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณเป็นมหาบุพการี ครั้น
 เจ้าพญาบดินทรเดชายกออกมากกระทำศึกสง (9) ครามกอบปรด้วยมหาพิริยภาพ
 พยายามอุตสาหะมีชัยชนะคั้นเอาเขตแดนกัมพูชาได้จึงเห็นพระอา (10) รามน้อยใหญ่
 ในแขวงเมืองพนมเปญปรักหักพังลงหลายตำบล กามาพจรุกศลกก็บังเกิดขึ้น (11) ใน
 มโนทวารวิถีจิต สู้เสียสละทรัพย์เป็นมูลค่าจ้างให้ไพร่พลในกองทัพช่วยปฏิสังขรณ์ซ่อม
 (12) แปลงวิหารอุโบสถทั้งพระพุทธรูปพระสถูปพระเจดีย์หวังจะให้พระพุทธศาสนา
 จีรวุติกาลนานปี (13) ตั้งมั่นรุ่งเรืองไปเบื้องหน้าแล้วบังเกิดบัณฑิตรักษัตราอัน
 สามารถสร้างพระเจดีย์บรรจุนพระบรม (14) สารีริกธาตุประดิษฐานขึ้นใหม่อีกองค์หนึ่ง
 สูงห้าวาสามศอกคืบ พุทธศักราชล่วงได้ 2385 (15) ปีพฤษภาคม อัฐมาส กาลปักษิติ
 อัฐมี ครุวาร ปริจเฉท หวังไว้เป็นที่สังเกตสถาน (16) บูชาทั่วไปแก่สมณพราหมณา
 จารย์มนุษย์นิกรแลหมู่อมรเทพวิชาวรทินรนาศสุบรรณคนธรรพ์ (17) ...[แ] ทดยสุรา
 รักรุกขพิมานมาศหนึ่งข้าผู้มีจิตประสาทโสมนัสสถาปนากการกอบก่อสร้าง (18) ...[พระ]
 เจดีย์สถานขึ้นไว้ครั้งนี้มิได้มีมโนภิมยยืนตีปรารภนาสมบัตินิทรพรหมยม...(19) ...แต่
 บวรเศวตฉัตรวิมุตติพระพุทธรูมิถ่ายเดียว แม้ที่ว่าข้าพเจ้ายังท้อง [วัญ](20) [สงสาร]สาคร
 ตราบไต ขอให้ขจัดจากพวกลาอันเป็นอกุศลพุทธรูมิปัจโยโหด แม...(21) ...[ข้าพ] เจ้า
 ขออัญเชิญภูมิเทวดา อารักษ์เทวดา พฤษภเทวดา แลอากาศเทวดา เท่าถึงโส [พส](22)
 ...[พร]หมของมาสโมสรขึ้นชมชมนุ่มกันช่วยอภิบาลบำรุงรักษาซึ่งพระเจดีย์ชานนี้...(23)
 ...[พ]า ลมฤคณาภิรติมารินทำย่ำยีให้เป็นอันตรายได้จงให้ประดิษฐานถาวรดำรงช้านาน
 ไปถ้วน (24) ...[ห้า]พิ นพระวษา เรากลับนาอุทิศสวนกุศลนั้นให้ทุกทั่วเทพผู้อภิบาล
 บริรักษพระบรมธาตุ (25) เจดีย์ จงเจริญศิริสวัสดิสุนทรในบวรทิพย์รัตนพิมานเมศ ให้
 มีมเหศรศักดิ์ดาเดชยิ่งขึ้นไป (26) แม้ที่ว่าเทพยูดาพวกใด มิได้มีจิตประสาทเลื่อมใสช่วย
 บำรุงรักษาพระเจดีย์เหตุมีจิตเป็นอกุ (27) ศลจตุติจากเทวโลกลงไปเสวยทุกขเวทนาอยู่

ในมหานรทชำนาน(28) หนึ่งมนุษย์ แลสมณะพราหมณาจารย์ ชีปะขาว ผิและแก่ง
กระทำให้องค์พระเจดีย์นี้ราน(29) ราวระส่ำสลายทำลายลง ก็จะมีอาจดำรงชนม์ชีพ
อยู่นานได้ จะถึงซึ่งประลัยด้วยภยัน (30) ตรายต่าง ๆ เบื้องว่าจตุติจากมนุษย์โลกแล้วก็
จะลงไปเกิดในมหานรทหมกใหม่มีอยู่สิ้นกาลชำนาน ฯ๐๓

คำอธิบายเพิ่มเติม

ข้อความในบรรทัดที่ 1-8 กล่าวถึงเหตุการณ์ในปี พ.ศ. 2382 เมื่อพระบาท
สมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพ
ออกมาที่กรุงกัมพูชาเพื่อปราบ "...เพื่อจะให้ปราบเหล่าเผ่าพาลมฤจณาวิสุจิตอันคิด
อกตัญญู (6) มิได้รู้จักพระเดชพระคุณสมเด็จพระพุทธเจ้าอยู่หัวยกตัวเป็นอดกัณสนธิ
มีมานะอันกระด้างกำเริบ (7) เอิบเอื่อมล่งเข้ามาตั้งมั่นอยู่ในกัมพูชประเทศอันเป็น
เขตชั้นทสิมาพระราชอาณาปวัตติของสมเด็จพระ (8) พระพุทธเจ้าอยู่หัวผู้ทรงพระคุณเป็น
มหาบุพการี..." ซึ่งน่าจะหมายถึง เวียดนามซึ่งเวลานั้นพยายามเข้ายึดครองดินแดน
บางส่วนของกัมพูชา ซึ่งไทยถือเป็นขอบชั้นทสิมา

ศิลาจารึกหลักนี้ระบุว่า วันที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรม
ราชโองการให้เจ้าพระยาบดินทรเดชายกทัพออกมาพระตะบองตรงกับวันที่ "ศุภมัสดุ
จุลศักราช 1201 ปี สุกรสังวาระ เอกศก บุศยมาศ กาลปักษะดิถี จตุรศมี โสรวาร" คือ
"วันเสาร์ (โสรวาร) แรม 4 ค่ำ (กาลปักษะดิถี จตุรศมี) เดือนยี่ (บุศยมาศ) ปีกุน (สุก
รสังวาระ) เอกศก จุลศักราช 1201"

วันเวลาซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยา
บดินทรเดชายกทัพออกมาพระตะบองตามที่ปรากฏในศิลาจารึก เมื่อสอบเทียบกับปฏิทิน
สำหรับต้นวันเดือนจันทรคติกับสุริยคติ ของกรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ ไม่พบ
วันเวลาที่ตรงกับข้อความในศิลาจารึก หากวันซึ่งใกล้เคียงที่สุด ควรเป็นวันเสาร์ แรม 6
ค่ำ เดือน 2 ซึ่งตรงกับวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2385⁷

⁷ กรมวิชาการ, ปฏิทิน สำหรับต้นเดือนจันทรคติกับสุริยคติ (พระนคร : โรงพิมพ์อักษร
นิติ, 2474), หน้า 58.

ส่วนหลักฐานจากพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ระบุว่า เจ้าพระยาบดินทรเดชายกทัพออกไปพระตะบองเมื่อ “...เมื่อ ณ เดือน 2 ขึ้น 13 ค่ำ...”⁸ ตรงกับวันศุกร์ที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2382

แต่หนังสือประชุมหมายรับสั่งภาค 4 ตอนที่ 1 กลับระบุว่า เจ้าพระยาบดินทรเดชายกทัพออกไปเมื่อพระตะบองเมื่อวันแรม 13 ค่ำ เดือน 1 ตรงกับวันศุกร์ที่ 3 มกราคม พ.ศ. 2382⁹

เมื่อพิจารณาเดือนจากที่ระบุไว้ในจารึก วันเวลาที่ระบุไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 3 น่าจะถูกต้องกว่าเพราะสอดคล้องกับพระราชพงศาวดารว่าเหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในเดือนบุศยก คือเดือนนี้ หรือเดือน 2 ไม่ใช่เดือน 1 อย่างไรก็ตามเรื่องนี้ควรพิจารณากันต่อไป

ข้อความในศิลาจารึกบรรทัดที่ 8 ถึง บรรทัดที่ 17 กล่าวถึงเหตุการณ์ที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพมาตั้งที่กรุงพนมเปญได้เห็นสภาพวัดวาอารามต่างๆ ขำรดทรุดโทรมจึงมีใจศรัทธาบูรณปฏิสังขรณ์ พร้อมทั้งสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุเสร็จสมบูรณ์เมื่อ พ.ศ. 2385

ดังนั้น พุทธศักราช 2385 ที่ระบุไว้ในศิลาจารึกจึงน่าจะเป็นปีที่บูรณะวัดพระพุทธโฆสจารย์เสร็จสมบูรณ์ และอาจจะเป็นที่สร้างจารึกหลักนี้ด้วย ซึ่งตรงกับวัน “...ปีพยัมสังวัชระ อาสฺข มาศ กาลปักษติถิ อัญฺฐุมิ คุรวาร ปริจเณ...” ตรงกับวันพฤหัสบดี แรม 8 ค่ำ เดือนอาสาชฺข (เดือน 11) ปีชาล พ.ศ. 2385

เมื่อสอบเทียบวันเวลาดังกล่าวกับปฏิทินสำหรับคั่นวันเดือนจันทรคติกับสุริยคติของกรมวิชาการ กระทรวงธรรมการ พบว่า “...ปีพยัมสังวัชระ อาสฺขมาศ กาลปักษติถิ อัญฺฐุมิ คุรวาร ปริจเณ...” ตรงกับวันพฤหัสบดีที่ 27 ตุลาคม พ.ศ. 2385¹⁰ แต่วันเวลาดังกล่าวนี้ไม่ปรากฏหลักฐานทั้งในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์และพระราชพงศาวดารกรุงกัมพูชา

⁸ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 3 (กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2538), หน้า 84.

⁹ เรื่องเดียวกันหน้าเดียวกัน.

¹⁰ กรมวิชาการ, ปฏิทิน สำหรับคั่นเดือนจันทรคติกับสุริยคติ (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2474), หน้า 61.

อย่างไรก็ดี พ.ศ. 2385 ยังอยู่ในช่วงปีที่เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) สามารถเอาชนะกองทัพเวียดนามและยกทัพลงไปตั้งค่ายที่กรุงพนมเปญได้ แต่ภายหลังจากนั้นไม่นานก็มีเหตุให้ต้องถอยทัพกลับมาตั้งอยู่ที่เมืองอุดงจ๋มีชัย

ข้อความในจารึกบรรทัดที่ 17 ถึงบรรทัดที่ 30 กล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการสร้างพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และคำอธิษฐานจากผลบุญที่ได้สร้างพระเจดีย์และสาปแช่งผู้ที่ทำลายพระเจดีย์นี้ ดังนี้

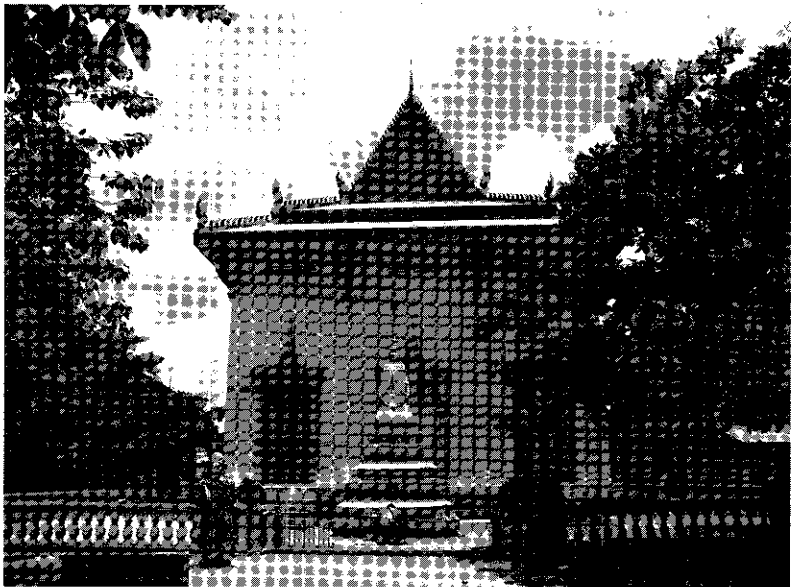
1. เป็นการอธิษฐานว่า แม้พระเจ้ายังทองวิญสงสารสาครตราบใด ขอให้ขจัดจากพวกพาลอันเป็นอกุศลพุทธภูมิ บัจโยโหด
2. เป็นการอัญเชิญขอให้เหล่าเทพยดา และพรหม มาช่วยกันรักษาพระเจดีย์นี้ให้ดำรงอยู่ได้จนถึงพุทธศักราช 5000 ปี ตามพุทธทำนาย
3. เป็นการกัลปนาผลบุญที่ได้สร้างเจดีย์นี้ให้แก่เทพผู้อภิบาลบริรักษ์พระบรมธาตุเจดีย์ จงเจริญศิริสวัสดิสุนทรในบวรทิพย์รัตนพิमानเมศ ให้มีมเหศวรศักดิ์เดชยิ่งขึ้นไป
4. เป็นสาปแช่งเทวดาที่ไม่มีจิตใจประสาทเลื่อมใสช่วยบำรุงรักษาพระเจดีย์เหตุมีจิตเป็นอกุศลขอให้จูดิจจากเทวโลกลงไปเสวยทุกขเวทนาอยู่ในมหานรกเป็นเวลายาวนาน
5. เป็นการสาปแช่งมนุษย์ และสมณพราหมณาจารย์ ชีปะขาว ผู้จงใจกระทำให้องค์พระเจดีย์นี้เสียหาย ว่าไม่ให้ผู้นั้นมีชีวิตอยู่นานได้ จะถึงซึ่งประลัยด้วยภัยอันตรายต่างๆ เป็นต้นว่าจูดิจจากมนุษย์โลกแล้วก็จะลงไปเกิดในมหานรกหมกไหม้

บทสรุป

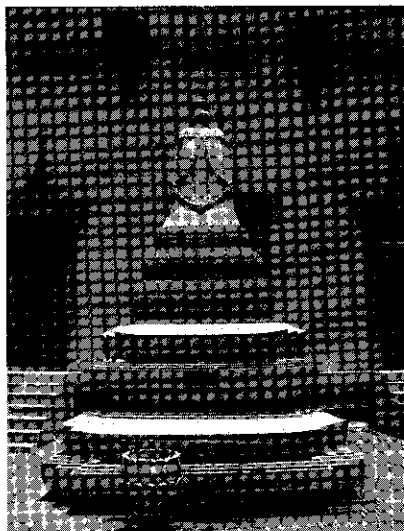
ศิลาจารึกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นศิลาจารึกสำคัญหลักหนึ่งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ไทยและกัมพูชา โดยเฉพาะในสมัยสงครามอานามสยามยุทธ แสดงถึงความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างไทยและกัมพูชา ตลอดจนเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาเรื่องราวสงครามอานามสยามยุทธอีกด้วย

เนื้อความในศิลาจารึกนอกจากกล่าวถึงวัตถุประสงค์ในการส่งกองทัพไทยเข้าไปประเทศกัมพูชาเพื่อรบกับกองทัพเวียดนามแล้ว ยังแสดงถึงความสัมพันธ์ทางด้านพระพุทธศาสนา และสะท้อนถึงความคิดเกี่ยวกับการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดในสมัยรัชกาลที่ 3 รวมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเกี่ยวกับการอธิษฐานและการสาบแช่งผู้ทำลายพุทธสถานได้เป็นอย่างดี

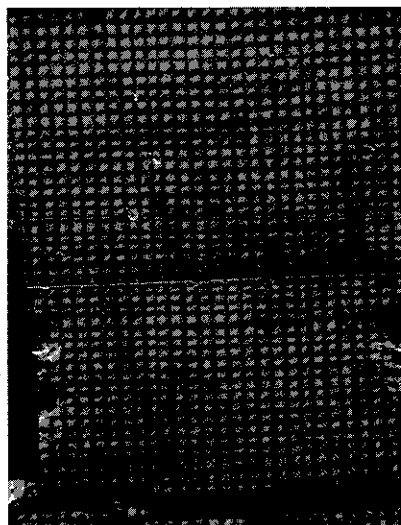
อย่างไรก็ตามการนำเสนอบทความเกี่ยวกับศิลาจารึกเจ้าพระยาบดินทรเดชาที่วัดพระพุทธโฆสาจารย์ ในที่นี้เป็นเพียงการนำเสนอข้อมูลให้เป็นที่รู้จักในวงวิชาการไทยมากขึ้นเท่านั้น แต่ยังมีอีกหลายประเด็นที่น่าศึกษาแต่ยังไม่ได้มีการกล่าวถึงในบทความนี้อันควรมานำมาศึกษาเพื่อความลุ่มลึกในเชิงวิชาการต่อไป

รูปที่ 1 จารึกเจ้าพระยาบดินทรเดชา ที่ฐานด้านหน้าของพระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วัดพระพุทธโฆสาจารย์ กรุงเทพมหานคร ราชอาณาจักรกัมพูชา

รูปที่ 2 พระเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระพุทธรักษาจารย์
นำมาจากลังกา มีจารึกเจ้าพระยาบดินทรเดชาอยู่ที่ฐาน

รูปที่ 3 วัดพระพุทธรักษาจารย์ กรุงเทพมหานคร ราชอาณาจักรกัมพูชา

บรรณานุกรม

ตริง งาม. **ประวัติศาสตร์สมุทรเขมร ภาค 2.** ภูเก็ต, 1973.

ทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาล
ที่ 3.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2538.

เรื่องเตชอนันต์ (ผู้แปล), หลวง. **ราชพงษาวดารกรุงกัมพูชา.** พระนคร : โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร, 2460.

วิชาการ, กรม. **ปฏิทิน สำหรับต้นเดือนจันทร์คติดกับสุริยคติ.** พระนคร :
โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2474.

บทคัดย่อ

ศิลาจารึกเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี)
ณ วัดพุทธโฆสาจารย์ กรุงพนมเปญ (K. 1213)

ในปี พ.ศ. ๒๓๘๒ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ยกทัพจากกรุงเทพฯ ไปปราบปรามความวุ่นวายในกรุงกัมพูชา เนื่องจากพระองค์มีตำแหน่งเป็นพระศรีไชยเชษฐามหาอุปราชได้อพยพครอบครัวเมืองพระตะบองไปเข้าด้วยเวียดนาม เมื่อเจ้าพระยาบดินทรเดชายกทัพออกมากรุงกัมพูชาครั้งนี้ต้องทำสงครามกับเวียดนามเป็นเวลานานหลายปี ผลัดกันแพ้ผลัดกันชนะ จนในที่สุดเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๘๕ เจ้าพระยาบดินทรเดชาและพระองค์ด้วงจึงมาประทับอยู่ที่เมืองพนมเปญ เวลานั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชาเห็นความทรุดโทรมของวัดวาอารามต่างๆ ภายในเมืองพนมเปญที่เสียหายระหว่างสงครามจึงมีใจศรัทธาบูรณะวัดพระพุทธโฆสาจารย์ในเมืองพนมเปญ พร้อมทั้งได้จารึกเรื่องราวของการบูรณะวัดพระพุทธโฆสาจารย์ เมืองพนมเปญไว้เป็นภาษาไทยอีกด้วย

Abstract**Inscription of Chao Phraya Bodindecha at
Wat Phra Phutthakhosacan in
Phnom Penh (K.1213)**

In 2382 B.E. (1839 C.E.), King Rama III sent Chao Phraya Bodindecha (Sing Singhasenee) and the Thai army to Cambodia. After Chao Phraya Bodindecha had lived in Cambodia and started a war with Vietnam for many years, he went to Phnom Penh in 2385 B.E. (1842 C.E.). There he saw the Cambodian monasteries were in ruins ; thus he restored Wat Phra Phutthakhosacan in Phnom Penh and also inscribed a Thai inscription in this monastery. This inscription details the document of the restoration of Wat Phra Phutthakhosacan and curses the people who had destroyed it.